

1. UVOD

Nakon ovog poglavlja moći ćete:

- razlikovati i definirati pojmove materinski, prvi, drugi, strani i ini jezik
- objasniti procese učenja stranoga jezika, usvajanja drugoga jezika i ovladavanja inim jezikom, te usporediti nazivlje u engleskom, hrvatskom i ruskom jeziku
- predstaviti organizaciju učenja stranih jezika u hrvatskom obrazovnom sustavu s dija-kronijskog i sinkronijskog gledišta
- nabrojati i objasniti modele učenja na jeziku i pismu nacionalnih manjina u RH
- razlikovati pojmove kurikulum i nastavni plan i program
- opisati položaj engleskog jezika i položaj ruskog jezika u hrvatskom obrazovanju, te prepoznati važnost učenja drugih manjinskih jezika
- dati smjernice za poboljšanje hrvatske obrazovne jezične politike.

Ključni pojmovi

ovladavanje inim jezikom (OVIJ), interdisciplinarna istraživanja, primijenjena lingvistika, usvajanje drugoga jezika, učenje stranoga jezika, neformalno učenje/usvajanje jezika, formalno učenje jezika, materinski jezik, prvi jezik, drugi jezik, strani jezik, ini jezik, lingvodidaktika, inojezične navike i vještine, komunikacijska kompetencija, kurikulum, nastavni plan i program, hrvatski obrazovni sustav, jezik nacionalne manjine ili manjinski jezik, modeli školovanja na jeziku i pismu nacionalne manjine, izborni predmet, fakultativni predmet, obrazovna jezična politika, transkomunikacija, Zajednički europski referentni okvir za jezike (ZEROJ)

1. UVOD

Cilj je uvodnog dijela dati pregled pojmovnih određenja procesa ovladavanja inim jezikom (OVIJ) kao samostalne znanstvene discipline u različitim kontekstima. Prikazat će se i objasniti osnovni pojmovi OVIJ – a koji će obuhvatiti hrvatsko, englesko i rusko nazivlje karakteristično za samu disciplinu. Budući da je u središtu teme ovladavanje engleskim i ruskim jezikom u hrvatskom okruženju, važno je pomno razmotriti hrvatsku obrazovnu jezičnu politiku, odnosno redosljed učenja stranih jezika u hrvatskom obrazovanju, a jednako tako razmotriti u kojoj mjeri hrvatska obrazovna jezična politika slijedi europsku obrazovnu jezičnu politiku čiji je glavni cilj ponuditi učenje najmanje dva strana jezika u redovnom obrazovanju i na taj način promicati individualnu višejezičnost. Također, usredotočit ćemo se na položaj engleskog i ruskog jezika u hrvatskom obrazovnom sustavu s dijakronijskog i sinkronijskog gledišta.

1.1. Pojmovna određenja hrvatskog OVIJ-a, engleskog SLA-a i ruske lingvodidaktike

Radi boljeg razumijevanja ključnih pojmova vezanih uz predmet interesa kojim se bavimo, bitno je na početku predstaviti najučestalije pojmove i nazivlje u hrvatskoj, engleskoj i ruskoj stručnoj literaturi, usporedno s njihovim razvojem unutar istog istraživačkog područja. Stoga ćemo naizmjenično opisivati tijek razvoja određenih pojmova i nazivlja u tri jezika. Proces ovladavanja inim jezikom ili poznatije po pokrati OVIJ¹ znanstveno je istraživačka disciplina koja se razvija slijedom mnogobrojnih interdisciplinarnih istraživanja procesa usvajanja i učenja drugoga ili stranoga jezika u okvirima primijenjene lingvistike (engl. *applied linguistics*; rus. *прикладная лингвистика*). Premda se primijenjena lingvistika dugo poistovjećivala s istraživanjem učenja i poučavanja drugoga ili stranoga jezika (Mihaljević Djigunović, 2013: 472), ona se bavi proučavanjem jezičnih pojava u vezi s izvanjezičnim djelatnostima, a ne samo obrazovnim, tj. bavi se i leksikografijom, stilistikom, prevodenjem, terapijom govora i mnogim drugim jezičnim djelatnostima (Petrović, 1997: 6).

Nastanak OVIJ-a kao samostalne discipline bilježimo 1970-ih godina na engleskom govornom području, iako su njegovom nastanku prethodila značajna lingvistička (N. Chomsky i njegova univerzalna gramatika), psiholingvistička (R. Brown i njegova psiholingvistička istraživanja usvajanja engleskoga kao prvoga jezika) i primijenjeno-lingvistička zbivanja (kontrastivna analiza i analiza pogrešaka) još 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća u SAD-u, Kanadi i Velikoj Britaniji (Medved Krajnović 2009; 2010). Što se tiče hrvatskog govornog područja disciplina se razvija nešto kasnije, ranih 1980-ih, neposredno nakon što je S. Krashen krajem 1970-ih uveo strogo razlikovanje procesa *usvajanja* i *učenja* jezika. Prema S. Krashenu (1981) *usvajanje* je proizvod podsvjesnog procesa vrlo sličnog procesu kojim djeca prolaze kada usvajaju prvi jezik, a *učenje*

¹ Dalje u radu koristit ćemo se pokratom OVIJ.

je proizvod formalnog oblika poučavanja te pretpostavlja svjesno poznavanje jezika. Krashenovo razlikovanje oba procesa izazvalo je mnoge kritike i polemike u primijenjenolingvističkim krugovima, osobito kada se dovode u pitanja razna kognitivnolingvistička, psiholingvistička i sociolingvistička svojstva svakog od procesa, međutim njegova razmišljanja pružila su temelj za daljnje interdisciplinarnе rasprave u tome području koje traju sve do danas. Prema tome, u hrvatskome jeziku za OVIJ rabe se i nazivi *usvajanje drugoga jezika* i *učenje stranoga jezika*, međutim u novije vrijeme ipak valja razlikovati navedene pojmove s obzirom na različite procese i okruženje u kojemu se razvija pojedinčev jezik. Naime, M. Medved Krajnović (2009: 97-98; 2010: 4-5) razlikuje tri procesa i okruženja u ovladavanju inим jezikom. Prvo je *usvajanje drugoga jezika* (engl. *second language acquisition*; rus. *усвоение второго языка*) pod kojim autorica podrazumijeva usvajanje u prirodnoj sredini gdje značenje drugoga nije kronološko nego kontekstualno, a drugi se odnosi na jezik koji pojedinac spontano usvaja u sredini u kojoj je on službeni jezik ili prvi jezik većini ljudi. Drugo je *učenje stranoga jezika* (engl. *foreign language learning*; *foreign language acquisition*; *second language learning*; *second language acquisition*; rus. *изучение иностранного языка*; *усвоение иностранного языка*; *изучение второго языка*; *усвоение второго языка*) koje se odnosi na institucionaliziranu sredinu učenja jezika gdje je naglasak na formalnome, strukturiranome pristupu jezičnoj građi, a jezik koji se uči nije šire prisutan u bližoj okolini. Treće je *ovladavanje inим jezikom* (engl. *second language acquisition*; rus. *усвоение второго языка*, *овладение иностранным языком*) pri čemu je ovladavanje nadređeni pojam i neformalnom usvajanju i formalnom učenju, a ini jezik obuhvaća tada sve jezike koji se usvajaju ili uče nakon prvog jezika (drugi, treći, četvrti jezik itd.).

Pogledom u *Hrčak* – portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa nailazimo na upotrebu svih nazivlja temeljenih na različitim metodologijama istraživanja. O učenju stranoga jezika govori se u 60 članaka, o usvajanju drugoga jezika u 10 članaka i ovladavanju inим jezikom u 9 članaka, raspoređenih po godinama od 2001. do 2021.

Na nekonzistentnost engleskih pojmova *second language learning* i *second language acquisition* (SLA)² (hrv. *učenje drugoga jezika* i *usvajanje drugoga jezika*; rus. *изучение второго языка* i *усвоение второго языка*) upućuju D. Larsen-Freeman i M. H. Long (1991) u okviru opisa različitih teorija u usvajanju drugoga/stranoga jezika³. Autori se zalažu za upotrebu termina *acquisition* (hrv. *ovladavanje*; rus. *овладение*) kao nadređenog za sva okruženja u kojima se odvija usvajanje ili učenje jezika. Vrlo temeljito poimanje engleskog SLA-a daju S. Gass i L. Selinker (2008) koji opisuju da se proces SLA-a odnosi na proces učenja drugoga/nematerinskoga jezika nakon što se svlada prvi/materinski jezik, a ponekad se ono odnosi i na učenje trećeg ili četvrtog jezika tj. bilo kojeg drugog jezika koji se uči ili usvaja nakon prvog jezika. Autori pritom misle da proces

² Dalje u radu koristit ćemo se pokratom SLA kada govorimo isključivo o pojmu na engleskom govornom području.

³ O različitim teorijama o usvajanju drugoga/stranoga jezika više u D. Larsen-Freeman i M. H. Long (1991), str. 376-484.

istovremeno uključuje usvajanje drugoga jezika u razredu, kao i u prirodnim okruženjima (Gass i Selinker, 2008: 7).

Ruska literatura u području OVIJ-a također je podložna utjecaju engleskog govornog područja, te često raspravlja o spomenutoj disciplini i s psiholingvističke i sociolingvističke perspektive. Premda se velik broj ruskih, kao i hrvatskih psiholingvista, glotodidaktičara i metodičara bavi različitim aspektima istraživanja procesa OVIJ-a, čemu svjedoče brojni članci i knjige, još uvijek se nedovoljno pažnje u ruskom kontekstu posvećuje pojmovnim određenjima. S obzirom na srodnost hrvatskog i ruskog jezika nazivlje u području OVIJ-a gotovo je istoznačno u oba jezika, stoga ne nalazimo bitne razlike u poimanju pojedinih procesa i opisu jezičnog razvoja u istraživačkim krugovima između hrvatskog i ruskog. Isto tako, valja napomenuti da je u ruskoj literaturi pojam ruska lingvodidaktika vrlo čest, a u nazivu objedinjuje i teoriju nastave ruskog jezika i proces ovladavanja ruskim kao inim jezikom, tj. formalno i neformalno učenje i usvajanje jezika. Referirajući se na stajalište W. Reinicke (1979), V. M. Šaklein (2008) određuje lingvodidaktiku kao interdisciplinarnu znanost koja opisuje mehanizme usvajanja jezika, kao i specifičnost upravljanja tim mehanizmima u nastavnim uvjetima. Stoga, možemo govoriti o lingvodidaktici kao teoriji ovladavanja jezikom, koja se bavi problemima povezanim s analizom, upravljanjem i modeliranjem procesa ovladavanja jezikom, a koja istovremeno opisuje i objašnjava mehanizme unutarnjih strukturno-tvorbenih procesa ovladavanja jezikom⁴, kako materinskim, tako i stranim, i lingvodidaktici kao teoriji nastave stranog jezika, koja objašnjava prijenos i usvajanje sposobnosti komunikacije na jeziku koji se uči u određenim uvjetima učenja (Galjskova i Gez, 2006: 83). S druge strane, I. A. Zimnjaja (1985) razmatra usvajanje prvoga ili materinskoga jezika pri čijem se procesu prirodnim putem zadovoljavaju i oblikuju sve ljudske spoznajne, komunikacijske i ostale društvene potrebe. Za razliku od usvajanja materinskoga jezika, drugi (ili treći itd.) jezik, prema autorici, ne može biti sredstvo usvajanja iskustva okoline, tj. spoznaja stvarnosti, već se ovladavanje stranim jezikom najčešće određuje kao zadovoljavanje ili nastavno-spoznajne potrebe, ili potrebe shvaćanja oblika izražavanja vlastitih misli i njihovo ovladavanje (Zimnjaja, 1985: 20). U rječniku metodičkih termina i pojmova, Ė. G. Azimov i A. N. Ščukin (2009: 327) pod usvajanjem podrazumijevaju oblik spoznaje koji sadržava tri etape: razumijevanje, pamćenje i mogućnost praktične upotrebe, a što uključuje stjecanje znanja, stvaranje navika i razvoj vještina⁵. Usvajanje se tada odnosi i na formalni i neformalni proces učenja i usvajanja jezika, neovisno o početku toga procesa. Autori tvrde da je učenje jezika proces ovladavanja stranim jezikom, bilo da je riječ o posebnim uvjetima njegova učenja, ili putem samostalnog rada, a njegove su značajke: planiranje, sustavnost, izražavanje ciljeva, koji se ostvaruju kroz nastavna sredstva i materijale, te se stoga zasniva na razvo-

⁴ Unutarnji strukturno-tvorbeni procesi ovladavanja jezikom podrazumijevaju fonetska i gramatička ustrojstva jezika, te tvorbu riječi.

⁵ Pod pojmom *vještina* u ovome kontekstu podrazumijeva se *jezične vještine*, kao što su slušanje s razumijevanjem, čitanje s razumijevanjem, govorenje i pisanje. U novije vrijeme u hrvatskom jeziku pribjegava se korištenju pojma *jezične djelatnosti*, kao zamjena za *jezične vještine*.

ju i komunikacijske i jezične kompetencije (Azimov i Ščukin, 2009: 76). Ovladavanje jezikom, kako navode Ė. G. Azimov i A. N. Ščukin (2009), proces je stvaranja inojezičnih navika i vještina koje omogućuju korištenje jezika u različitim komunikacijskim situacijama. Proces ovladavanja jezikom može biti spoznajni (npr. učenje stranoga jezika) i intuitivni (npr. usvajanje materinskoga jezika) (Azimov i Ščukin, 2009: 174). Naime, razvoj ispitivanja procesa učenja i usvajanja drugoga ili stranoga jezika na ruskom govornom području također je pod utjecajem engleskih pojmovnih određenja. Kako bi objasnila proces usvajanja ili učenja jezika A. A. Zalevskaia (1999) navodi odnose među pojmovima *prvi jezik – drugi jezik* i *materinski jezik – strani jezik*. Međutim, slijedom različitih tipova istraživanja i u različitim kontekstima, autorica upućuje na njihovu nedosljednost i čestu isprepletenost, što dovodi i do sličnosti terminologije za opisivanje procesa usvajanja prvoga jezika i učenja stranoga jezika, kao i usvajanja drugoga jezika i učenja drugoga jezika.

Uvidom u rusku znanstvenu elektroničnu biblioteku otvorenog pristupa *КиберЛенинка*⁶ vidljiva je naizmjenična upotreba termina *изучение иностранного языка*, *усвоение второго языка*, *усвоение иностранного языка* и *овладение иностранным языком* (hrv. *učenje stranoga jezika*, *usvajanje drugoga jezika*, *usvajanje stranoga jezika* i *ovladavanje stranim jezikom*; engl. *foreign language learning*, *second language acquisition*, *foreign language acquisition*, *second language acquisition*), čemu dakako pridonosi kontekst istraživanja, odnosno radi li se o kronološkom ovladavanju jezikom, formalnom ili neformalnom kontekstu, psihološkim, kognitivnim ili sociološkim čimbenicima u ovladavanju jezikom. Pojam *овладение иным языком* (hrv. *ovladavanje inim jezikom*; engl. *second language acquisition*) rijetko se koristi u ruskoj literaturi kao takav za razliku, od novije hrvatske literature istoga područja, tako da češće nailazimo na pojmove *овладение вторым языком* (hrv. *ovladavanje drugim jezikom*; engl. *second language acquisition*) ili *овладение иностранным языком* (hrv. *ovladavanje stranim jezikom*; engl. *foreign language acquisition*), osim kada se konkretno želi uputiti i na ovladavanje ostalim jezicima nekog pojedinca ili skupine koji već ovladavaju drugom ili trećim jezikom.

Radi boljeg razumijevanja svih ključnih pojmova u ovome potpoglavlju, a po uzoru na razgraničenje hrvatskih i engleskih pojmova u radu autorice Z. Jelaska (2007), u Tablici 1.1. ćemo izdvojiti spomenute pojmove u hrvatskom, engleskom i ruskom jeziku kako ih se najčešće može naći u stručnim i znanstvenim krugovima sva tri jezika.

⁶ <https://cyberleninka.ru/>

Tablica 1.1.

Pojmovna određenja procesa usvajanja, učenja i ovladavanja jezikom na hrvatskom, engleskom i ruskom govornom području

HRVATSKI	ENGLESKI	RUSKI
usvajanje prvoga/materinskoga jezika	first language/mother tongue acquisition	усвоѐние пѐрвого/родно́го языка́
usvajanje drugoga jezika	second language acquisition	усвоѐние второ́го языка́
usvajanje stranoga jezika	foreign language acquisition	усвоѐние иностранно́го языка́
učenje prvoga/materinskoga jezika	first language/mother tongue learning/acquisition	изучѐние/усвоѐние пѐрвого/родно́го языка́
učenje drugoga jezika	second language learning/acquisition	изучѐние/усвоѐние второ́го языка́
učenje stranoga jezika	foreign language learning/acquisition	изучѐние иностранно́го языка́
ovladavanje prvim jezikom	first language acquisition	овладѐние пѐрвым языко́м
ovladavanje drugim jezikom	second language acquisition	овладѐние второ́рым языко́м
ovladavanje stranim/inim jezikom	foreign/second language acquisition	овладѐние иностранно́м/второ́рым языко́м

U udžbeniku ćemo se naizmjenično koristiti hrvatskim pojmovima *usvajanje*, *učenje* i *ovladavanje* ovisno o tome u kojem kontekstu ih želimo upotrijebiti.

1.2. Učenje stranih jezika u hrvatskom obrazovnom kontekstu

Planiranje učenja stranih jezika vrlo je važno za svaki obrazovni sustav. R. Lujčić (2016: 101) govori o strategiji učenja stranih jezika koja obuhvaća planiranje učenja stranih jezika, odnosno određivanje njihovog mjesta u nastavnom planu, kada će se započeti s učenjem pojedinog jezika i koja je njegova satnica, kao i izbor jezika i postizanje komunikacijske kompetencije na kraju pojedinog odgojno-obrazovnog ciklusa obrazovanja.

U hrvatskom obrazovanju učenje stranih jezika mijenjalo se kroz vrijeme. Ulazak pojedinog stranog jezika u hrvatski obrazovni sustav bio je potaknut uglavnom društvenim, političkim i ekonomskim okolnostima određenog vremena. Strani jezici koji su bili dio školskog kurikuluma istaknutih srednjih škola u Republici Hrvatskoj do Drugog svjetskog rata bili su, uz već postojeći latinski, njemački i francuski (Vilke, 2007: 9). Prema M. Vilke (2007) engleski jezik zauzima svoje mjesto među ostalim stranim jezicima tek nešto kasnije, točnije nakon 1948. godine kada ruski gubi popularnost zbog političkih razloga⁷. Izbor stranih jezika u to vrijeme prepuštao se učenicima, tako da su

⁷ Ključni politički razlog je izlazak *Rezolucije Informbiroa* 28. lipnja 1948. godine koja dovodi do raskida političkih veza između Sovjetskog Saveza Socijalističkih Republika (SSSR-a) i Jugoslavije.

učenici mogli birati između četiri strana jezika – engleskog, francuskog, njemačkog ili ruskog. 70-ih godina 20. stoljeća engleski jezik sve više dobiva na popularnosti, a slijede ga njemački, talijanski, francuski i ruski. Prema Z. Muhviću (1979) talijanski jezik učio se uglavnom u školama u Istri i vrlo malo u ostalim dijelovima Hrvatske kao peti strani jezik. O zastupljenosti učenja pojedinih stranih jezika u tadašnjoj SR Hrvatskoj doznajemo u članku iz 1976. godine D. Celmić, u kojemu se iznose preporuke učenja stranih jezika od strane Prosvjetnog kulturnog vijeća Sabora SRH od 11. srpnja 1968., a one su održavanje određenog razmjera u učenju jezika tako da bi 30 % učenika učilo engleski, 30 % ruski, a 20 % učenika francuski i njemački. Tada je iznesena i preporuka za uvođenje drugog stranog jezika, poglavito u srednjoj školi. Preporuke nisu u potpunosti provedene jer se učenje stranih jezika tada prepustilo željama roditelja, a pozornost se pri tom nije posvetila društveno-ekonomskim faktorima (Celmić, 1976). Takav slijed učenja stranih jezika bilježimo do kraja 1990-ih. Nakon 1990-ih situacija se mijenja, posebno u pogledu učenja ruskoga jezika koji se u rijetkim školama zadržava kao izborni predmet. Štoviše, prema podacima Državnog zavoda za statistiku RH navedenih u radu M. Häusler i G. Karačić (2006 u: Karačić, 2009) od školske godine 2000./2001. ruski jezik nestaje gotovo u potpunosti, a zamjenjuje ga španjolski jezik čiji blagi rast učenja bilježimo od 2002./2003. godine. Najnoviji podaci na osnovi školskih kurikula preuzetih s internetskih stranica pojedinih osnovnih i srednjih škola u RH govore da od školske godine 2019./2020. ruski jezik kao izborni ili fakultativni predmet učenici uče u 8 osnovnih škola i 10 srednjih škola u 4 hrvatske županije (Međimurska, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska i Grad Zagreb).

Prema tome, u prvoj polovici 21. stoljeća, hrvatski obrazovni sustav nudi široku lepezu učenja stranih jezika, od onih redovnih, preko izbornih i fakultativnih⁸, od vrtičke dobi do akademske razine. Stoga, individualna višejezičnost u Republici Hrvatskoj, u kojoj je prema čl. 12 Ustava RH hrvatski jezik jedini službeni jezik, dok čl. 15 Ustava RH jamči, između ostalog, slobodu upotrebe jezika i pisma nacionalnih manjina (Čelić i Fuderer, 2013: 56), brzo se razvija u onom formalnom (škole, samostalno učenje kroz razne jezične programe), ali i neformalnom okruženju (utjecaj medija, novih tehnologija i sl.) i time dobiva na važnosti. Prvi strani jezik za većinu hrvatskih učenika koji se uči kao redovni predmet od prvog razreda osnovne škole je engleski jezik, dok je manji broj onih škola koje su se odlučile zadržati njemački jezik kao prvi strani jezik. Uvođenje prvog stranog jezika u prve razrede hrvatskih osnovnih škola kao redovnog predmeta započinje 2003./2004. godine. Do tada strani su se jezici mogli učiti od 4. ili 5. razreda osnovne škole, a uobičajeno se učio samo jedan strani jezik, osim u urbanim sredinama u kojima je i dostupnost nastavnog kadra bila veća. Poslije engleskog

Informbivo je bila tada krovna organizacija međunarodnoga komunističkog pokreta, čiji je cilj bio slomiti jugoslavensku herezu, postaviti novo rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije (KPJ-a) te učvrstiti staljinističku hegemoniju nad Istočnom Europom (Previšić, 2012: 172).

⁸ Za razlike između izbornih i fakultativnih predmeta u osnovnoj i srednjoj školi v. stavke 5, 6, 7 i 8, čl. 27. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 94/13, 152/14, 07/17, 68/18).

kao najpopularnijeg prvog stranog jezika i redovnog predmeta u školama, njemački jezik zauzima drugo mjesto kao drugi strani jezik po redoslijedu učenja kao izborni predmet, a nudi se obično u četvrtom razredu osnovne škole. U nekolicini osnovnih škola, na području s većom zastupljenošću nacionalnih manjina, te prema donesenim statutima gradova i općina u pojedinim županijama u Republici Hrvatskoj zbog dvojezičnosti (engl. *bilingualism*; rus. *билингвизм, двуязычие*) djeca već u osnovnim školama imaju priliku učiti i jezik nacionalne manjine⁹ (engl. *minority language*, rus. *язык национального меньшинства*). Postoje tri modela i posebnih oblika školovanja na jeziku i pismu nacionalnih manjina. To su *Model A*, prema kojemu se nastava u potpunosti održava na jeziku i pismu nacionalne manjine, *Model B* uključuje dvojezičnu nastavu, odnosno dio predmeta sluša se na jeziku i pismu nacionalne manjine, a dio na hrvatskom jeziku, i *Model C*, koji podrazumijeva učenje jezika i pisma nacionalne manjine u svojstvu njegovanja tog jezika i kulture, te oblik nastave u kojem se jezik nacionalne manjine uči kao jezik sredine. U novije vrijeme velik broj škola nudi nastavu jezika nacionalnih manjina koji se uče prema *Modelu C* bez obzira na postotak prisutnosti određene nacionalne manjine u sredini u kojoj se nalazi škola. Pohvalno je da takvu vrstu nastave ne moraju nužno pohađati učenici pripadnici nacionalne manjine, nego i svi zainteresirani učenici koji redovno pohađaju školu u kojoj se izvodi nastava jezika pripadnika nacionalne manjine. Temeljem dokumenta¹⁰ koji sadržava popis škola s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina prema *Modelu A*, *Modelu B* i *Modelu C* za školsku godinu 2020./2021. jezici koji se uče prema *Modelu C* su: albanski, njemački, bosanski, češki, mađarski, makedonski, poljski, rusinski, ruski, slovački, slovenski, srpski, talijanski, ukrajinski i hebrejski.

Stoga, u srednjim školama broj stranih jezika koji se uče i kao izborni i kao fakultativni predmeti može porasti i na četiri ili pet stranih jezika, a to ovisi o usmjerenju škole, nastavnom kadru i kurikulumu škole. U gimnazijskim nastavnim planovima i programima, uz jednog ili dva obavezna živa strana jezika koji se uče, tu su još i latinski i starogrčki kao klasični jezici. Najpopularniji izborni i fakultativni jezici u osnovnim i srednjim školama (uz najzastupljeniji engleski i njemački kao obavezni ili izborni) su: francuski, talijanski i španjolski. Ne čudi tada činjenica da većina djece do završenog srednjoškolskog obrazovanja može komunicirati na jednom stranom jeziku ili na više njih, te samim time postaju dvojezični ili višejezični (Jajić Novogradec, 2017: 1).

Što se tiče satnice učenja pojedinog jezika, razlikujemo broj sati učenja stranih jezika u osnovnim školama i u srednjim školama. Obavezni strani jezik, tj. prvi strani jezik u osnovnim školama od 1. do 4. razreda uči se 2 sata tjedno, a u višim razredima, od 5. do 8. razreda 3 sata tjedno, dok u srednjoj školi broj sati stranoga jezika ovisi o usmjerenju škole, tako da, na primjer, učenici neke jezične gimnazije mogu imati i povećan broj sati jezika od ostalih gimnazija, i do 5 sati tjedno.

⁹ To su najčešće: češki, mađarski, srpski i talijanski jezik.

¹⁰ https://gov.hr/UserDocsImages/Dokumenti/Popis%20škola%20nacionalne%20manjine_%202020_2021.pdf?vel=275210

Također, ako uzmemo u obzir činjenicu da je stjecanje komunikacijske kompetencije (engl. *communicative competence*; rus. *коммуникативная компетенция*)¹¹ osnovni cilj suvremene nastave svakog stranog jezika, a svakim učenjem novog jezika pojedinac postaje višejezično kompetentan neovisno o svojem receptivnom ili produktivnom znanju jezika, tada je i tendencija razvoja višejezičnih pojedinaca u Republici Hrvatskoj na zavidnoj razini.

Osim u formalnom hrvatskom obrazovanju, stranim jezicima ovladava se i na tečajevima, u školama stranih jezika, različitim ljetnim školama, organiziranim okupljanjima u sklopu pojedinih udruga koje njeguju manjinski jezik i kulturu itd. Kada govorimo o pristupima i nastavnim metodama u ovladavanju stranim jezicima sa sinkronijskog gledišta, one su osuvremenjene stvarnim potrebama učenika, a prije svega stjecanju komunikacijske kompetencije. Premda u hrvatskom obrazovanju postoje različiti statusi stranih jezika, od engleskog kao *lingua franca* do slabog interesa za ruski jezik, temeljni cilj svake nastave stranih jezika je između ostalog koristiti se individualiziranim pristupom u komunikacijskom poučavanju stranoga jezika, a to prvenstveno uključuje nastavu usmjerenu na učenika.

Uvidom u hrvatske osnovnoškolske i srednjoškolske kurikulume primjećuje se da svaka škola prema svojim mogućnostima zadovoljava osnovne uvjete učenja stranih jezika. To znači da, osim onih redovnih stranih jezika, nudi i učenje barem jednog stranog jezika kao izbornog predmeta, a ponekad se učenje stranoga jezika ostvaruje i kroz različite međunarodne projekte u kojima učenici mogu sudjelovati i na taj način dodatno razvijati komunikacijsku kompetenciju.

Potrebno je razlikovati pojmove kao što je kurikulum i nastavni plan i program. Kurikulum podrazumijeva opsežno prikazanu organizaciju i vođenje određenog ciklusa obrazovanja, uključujući sve sadržaje, aktivnosti, projekte, vrstu nastave (npr. izvanučionička nastava), sredstva učenja te vrednovanje i postignuće odgojno-obrazovnih ciljeva. Razlikujemo nacionalni kurikulum, koji se odnosi na jedan cijeli obrazovni sustav neke zemlje i pojedinačne školske kurikulume. Nastavni plan i program isključivo se odnosi na organizaciju i plan rada jednog predmetnog područja, a uključuje ciljeve i zadaće određenog predmeta i jezičnu građu kroz određeni ciklus obrazovanja.

¹¹ Pojam *komunikacijska kompetencija* uvodi Dell Hymes 1972. godine opisujući je kao sposobnost uporabe jezika (za razliku od poimanja kompetencije Chomskog koji je naziva lingvističkom kompetencijom i definira je kao znanje o jeziku). Danas se jezična (ili lingvistička, gramatička kompetencija) promatra u okviru komunikacijske kompetencije, tj. opisuje se kao jedan njezin dio, zajedno uz sociolingvističku, diskursnu, strategijsku kompetenciju itd. (v. V. Bagarić i J. Mihaljević Djigunović, 2007), stoga ćemo se u udžbeniku služiti nazivom komunikacijska kompetencija, pritom misleći na sve kompetencije kojima pojedinac ovladava, dok ćemo naziv jezična kompetencija rabiti isključivo u značenju pojedinčevog jezičnog znanja (gramatičkog, leksičkog, fonetskog, ortografskog).

1.3. Hrvatska obrazovna jezična politika unutar europske obrazovne jezične politike

Dok smo u prethodnom potpoglavlju raspravljali o učenju stranih jezika u hrvatskom obrazovanju, ovdje ćemo pokušati opisati i predstaviti europsku obrazovnu jezičnu politiku i prosuditi u kojoj mjeri je hrvatska obrazovna jezična politika slijedi.

Opće je poznata činjenica da dvojezičnost i višejezičnost postaju normama svakog društva, te je danas nezamislivo da mladi ljudi ne stječu kompetencije u barem jednom stranom jeziku bilo formalno ili neformalno. Govorimo li o individualnoj dvojezičnosti ili višejezičnosti ona se prije svega očituje u pojedinčevom učenju stranih jezika u odgojno-obrazovnom sustavu.

Prema J. Granić (2009: 23) jezična politika (engl. *language policy*, rus. *языковая политика*) percipira se kao skup institucionaliziranih postupaka, principa – propisa u jeziku i kontrole u upotrebi, odluka u kojima se reflektira odnos te zajednice prema jeziku/jezicima javne komunikacije, tj. ukupnoj jezičnoj djelatnosti koja podrazumijeva i govornike i njihove stavove prema jeziku/jezicima. U ovome potpoglavlju isključivo ćemo se osvrnuti na politiku jezičnog obrazovanja ili obrazovnu jezičnu politiku, koju ćemo tada definirati kao planiranje usvajanja i učenja materinskog jezika, stranih jezika i manjinskih jezika (jezika sredine) te kako se manifestira njihovo mjesto u nastavnom planu i programu jednog odgojno-obrazovnog sustava.

Obrazovna jezična politika Europske unije zalaže se za učenje barem dva strana jezika od rane dobi uz već postojeći materinski i na taj način želi promicati individualnu višejezičnost među građanima Europe. Spomenut ćemo jedan od brojnih dokumenata¹² Europskog vijeća¹³ pod nazivom *A New Framework Strategy for Multilingualism* (hrv. *Novi okvir strategije za višejezičnost*; rus. *Новая рамочная стратегия многоязычия*) iz 2005. godine, u kojemu stoji da je potrebno visoko vrednovati različite materinske jezike i ostale jezike bliže i šire lokalne zajednice, imajući u vidu učenike koji govore različitim materinskim jezicima i prema tome mogu potaknuti prijatelje iz razreda na učenje drugih jezika i stvoriti otvorenost prema drugim kulturama.

Takav europski stav pruža temelj i za sve više prisutnu transkomunikaciju¹⁴ (engl. *translanguaging*; rus. *трансязычие/транслингвизм*¹⁵) tj. pojam koji se odnosi na upotrebu ili učenje jednog jezika posredstvom drugog jezika, u većini slučajeva materinskog jezika učenika. O. García i L. Wei (2014: 64) referiraju se na C. Williama (2002) koji opisuje transkomunikaciju kao pedagošku teoriju koja obuhvaća učenje dva jezika pu-

¹² Više o dokumentima *Europskog vijeća za razvoj višejezičnosti* može se naći u radovima R. Lujić (2016), N. Košuta, J. Patekara i S. Vičević Ivanović (2017).

¹³ Prijevod na hrvatski originalnog dokumenta na engleskom jeziku *Commission of the European Communities* je naš (op. a.).

¹⁴ O transkomunikaciji i transkomunikacijskom nastavnom pristupu v. R. Lujić (2016).

¹⁵ O dosljednosti i nedosljednosti ruskih termina piše Z. G. Prošina (2017).

tem procesa intenzivnog kognitivnog dvojezičnog angažmana¹⁶. Spomenuti vid nastavnog procesa koji se odvija putem transkomunikacije najviše je prisutan u dvojezičnim zajednicama, zajednicama s većim brojem imigranata, no može se ostvariti i u jednojezičnim zajednicama kada se radi o učenju većeg broja stranih jezika u redovnoj nastavi.

Na osnovi iznesenih podataka o organizaciji nastave stranih jezika tijekom obaveznog školovanja u zemljama članicama Europske unije, autorica G. Karačić (2009) navodi šest modela prema kojima je organizirana nastava stranih jezika unutar europske obrazovne jezične politike u pogledu višejezičnosti. Radi se o *Modelu A* – nije obavezan niti jedan strani jezik, *Modelu B* – jedan obavezni strani jezik koji nije propisan, *Modelu C* – jedan obavezni strani jezik koji je propisan, *Modelu D* – dva obavezna strana jezika koja nisu propisana, *Modelu E* – dva obavezna strana jezika koja su propisana i *Modelu F* – više od dva obavezna strana jezika.

Prema M. Kovačević (2001) bitna obilježja Europe su postojanje i opstojanje velikog broja jezika što rezultira promicanjem jezične raznolikosti, tj. očuvanjem malih jezika, a istodobno i jezično povezivanje svih europskih naroda. Hrvatska obrazovna jezična politika uklapa se djelomično u europsku jezičnu politiku, slijedeći *Model B* – jedan obavezni strani jezik koji nije propisan, jer države članice Europske unije žele ostvariti *Model D* – dva obavezna strana jezika koja nisu propisana, što su neke od njih i ostvarile (Karačić, 2009).

Napomenuli bismo da u kontekstu hrvatske obrazovne jezične politike govorimo o drugim modelima učenja jezika, tj. radi se o modelima koji se odnose i na ovladavanje manjinskim jezicima, i na ovladavanje drugim ili stranim jezicima u RH, stoga ih se ne smije poistovjetiti s prethodno spomenutim modelima europske obrazovne jezične politike.

Modele dvojezičnog i višejezičnog obrazovanja u RH najbolje opisuje R. Lujić (2016) predstavljajući pritom sljedeće modele: izdvajajući dvojezični obrazovni model (hrvatski tzv. *Model A*), njegujući dvojezični obrazovni model (hrvatski tzv. *Model B*), potapajući dvojezični obrazovni model s dodatnom nastavom materinskog jezika (hrvatski tzv. *Model C*)¹⁷, nastava stranog jezika, prestižni dvojezični model i dinamično dvo/višejezično obrazovanje¹⁸.

Na temelju navedenih dvojezičnih i višejezičnih modela koji istovremeno obuhvaćaju i učenje manjinskih i učenje stranih jezika, otvara se mogućnost za ovladavanje većim brojem jezika u Republici Hrvatskoj. Međutim, neuravnoteženost učenja stranih jezika, npr. popularni strani jezici (engleski, njemački, talijanski, francuski, španjolski) naspram manje popularnih stranih jezika (češki, ruski, slovački, ukrajinski i ostali manjinski jezici), početak njihova učenja kao i intenzitet njihova učenja (broj sati nastave tjedno), vrlo su važni aspekti u području razvoja individualne višejezičnosti.

¹⁶ Prijevod je naš (op. a.).

¹⁷ V. potpoglavlje 1.2.

¹⁸ Više o posljednja dva modela v. R. Lujić (2016).

Dokument koji predstavlja temelj oblikovanja nacionalnih i školskih kurikuluma u jezičnom području je *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, podučavanje i vrednovanje* ili ZEROJ (engl. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching and assessment*; rus. *Общоевропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка*). ZEROJ (2005) se zalaže za višezječni pristup prema kojemu se svi jezici kojima pojedinac ovladava međusobno povezuju, uključujući i pojedinčev materinski jezik. Budući da je u radu naglasak na engleskom i ruskom kao stranim jezicima, u nastavku ćemo opisati njihov položaj u hrvatskom obrazovanju.

1.4. Položaj engleskog jezika u hrvatskom obrazovanju

Nesumnjivo je da je danas engleski jezik najpopularniji jezik koji se uči u svim oblicima obrazovanja kao prvi strani jezik u Republici Hrvatskoj. Vratimo li se u prošlost učenja stranih jezika, engleski jezik nije imao poseban status sve do 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, kada broj učenika engleskog jezika postupno raste, dok se s druge strane broj učenika ruskog jezika drastično smanjuje (Vilke, 2007: 10). Posljedica je to brojnih društvenih i političkih događanja u to vrijeme. Primjer rasta učenja engleskoga jezika u Republici Hrvatskoj bilježimo uglavnom u urbanim sredinama. Tako na primjer na osječkom području, zbog sve većeg interesa za učenje engleskog jezika, raste i broj nastavnika koji se osposobljavaju na Pedagoškoj akademiji u Osijeku od 1961. do 1977. godine (Petrović, 2004). Prema E. Petrović (2004) neki učenici imali su priliku tada učiti engleski jezik već od vrtićke dobi, te, iako je nastava engleskog jezika bila predviđena za četvrte ili pete razrede osnovne škole, i kako bi se održao kontinuitet učenja engleskog jezika, neke osnovne škole u Osijeku 70-ih godina 20. stoljeća uvode učenje engleskog jezika i u prve ili druge razrede. Vrlo slična situacija bila je i u Zagrebu gdje se engleski kao prvi strani jezik također postupno uvodi u neke osnovne škole već u prvim razredima, izuzev ostalih stranih jezika (njemački, francuski, talijanski) koji se također uvode u obrazovni sustav kao prvi strani jezici, međutim u puno manjem broju. Interes za učenje engleskog jezika i njegov postupni prodor u hrvatski obrazovni sustav primjećujemo u 50-im, 60-im i 70-im godinama 20. stoljeća. 1990-ih godina neke škole započinju i s ranim učenjem jezika, a 2003. godina postaje prekretnica u učenju engleskog jezika, jer je tada engleski uveden kao obavezni školski predmet u gotovo svim hrvatskim osnovnim školama od prvog razreda. Prema tome, svjetski trendovi učenja engleskoga jezika i njegov status koji on ima u svijetu prenijeli su se i na hrvatski teritorij, osobito na hrvatski obrazovni sustav te traju sve do danas. Vrlo mali broj ljudi u Republici Hrvatskoj neće se ustručavati reći da razumije ili govori engleski jezik (ne ulazeći u njihovu stvarnu komunikacijsku kompetenciju). Tome u prilog ide podatak koji nam govori da od školske godine 2003./2004., kada se uvodi jedan obavezni strani jezik (izričito engleski) u svim osnovnim školama u Hrvatskoj, 87,70 % osnovnoškolaca od prvog razreda uči engleski jezik (v. Karačić, 2009: 691).

Također, možemo zaključiti da je položaj engleskog jezika na visokoj razini u našem obrazovanju, te se engleski jezik više ne smatra potrebom, već nečim što je uobičajeno i neophodno u svim sferama društvenog, ekonomskog, kulturnog i političkog života u Republici Hrvatskoj.

1.5. Položaj ruskog jezika u hrvatskom obrazovanju

Ruski jezik ne dijeli isti položaj u hrvatskom obrazovnom sustavu kao engleski jezik, štoviše, njegov položaj nije samo neusporediv s engleskim jezikom, već i njemačkim, talijanskim, francuskim, kao i španjolskim jezikom. Od jezika koji je uz njemački jezik bio vodeći strani jezik 40-ih godina 20. stoljeća, pa sve do postupnog gubitka interesa za ruski jezik, posebice 90-ih godina 20. stoljeća, koji je posljedica promjenjivih društvenih prilika (v. Ž. Čelić, 2008), danas tek mali broj učenika uči ruski jezik kao izborni ili fakultativni predmet na području Republike Hrvatske. Dokaz da je ruski jezik bio uključen i kao prvi i drugi strani jezik u hrvatskom obrazovnom sustavu još 1990-ih možemo naći u *Glasniku Ministarstva kulture i prosvjete, Nastavnom programu za gimnazije* u kojemu se iznose sadržaji učenja ruskoga jezika od 1. do 4. razreda srednje škole gimnazijskog usmjerenja kao prvi strani jezik (počevši od 5. ili 6. godine učenja) i kao drugi strani jezik (od 1. godine učenja).

Ž. Čelić i K. Lewis (2016) izdvajaju dva velika razdoblja u učenju ruskoga jezika u hrvatskim školama: razdoblje do 1991. godine, u kojemu je ruski jezik predstavljao simbol državnog socijalističkog upravljanja i razdoblje poslije 1991. godine, u kojemu se ruski prestaje učiti u školama kao obavezni predmet (Čelić i Lewis, 2016: 187). Također, prodiranjem ostalih stranih jezika u hrvatski obrazovni sustav, osobito onih popularnijih s obzirom na okolnosti u kojima je svoj smjer nalazila hrvatska obrazovna jezična politika toga vremena, a pod utjecajem različitih ekonomskih, političkih i društvenih zbivanja, ruski sve više gubi na popularnosti, čak i u školama stranih jezika. Ostaci njegova učenja kao izbornog predmeta mogli su se naći još u ponekim srednjim školama i do kraja 1990-ih, gdje ga učenici nastavljaju učiti do završetka srednjoškolskog obrazovanja. Tek blagi rast učenja ruskoga jezika bilježimo jedino u školama stranih jezika u 2000-im godinama, čemu doprinosi sve veći broj dolazaka ruskih turista u Republiku Hrvatsku.

Naime, s promjenom različitih ekonomskih i društvenih okolnosti, u današnje vrijeme ruski jezik počinje dobivati na važnosti, i njegov položaj u hrvatskom obrazovnom sustavu se mijenja, otvara se mogućnost učenja ruskoga jezika, najčešće prema *Modelu C*. Na taj se način ruski integrirao u skupinu jezika nacionalnih manjina (zajedno s češkim, slovačkim, ukrajinskim itd.), iako ruska nacionalna manjina broji relativno manji broj pripadnika, što se vidi iz posljednjeg službenog *Popisa stanovništva prema narodnosti, vjeri, državljanstvu i materinskom jeziku po gradovima/općinama 2021*. Prema navedenom izvješću, samo je 0,04 % stanovnika pripadnika ruske nacionalne manjine u RH, dok je ruski jezik materinski jezik za 0,05 % stanovništva u zemlji (Državni zavod za statistiku, 2021). Međutim, prednost *Modela C* je ta što ne moraju svi jezici koji se

uče nužno pripadati jeziku nacionalne manjine u zemlji u kojoj se uče. Nadalje, u većini slučajeva ruski jezik uče djeca koja nisu pripadnici nacionalne manjine. Prilika je to za popularizaciju učenja ruskoga jezika, osobito zato što ruski jezik zauzima peto mjesto po redoslijedu učenja stranih jezika u Europskoj uniji (v. Karačić, 2009: 691).

Zadaci za vježbu i provjeru znanja

1. Prisjetite se kada ste započeli s učenjem prvog stranog jezika. U kojim uvjetima ste ga počeli učiti? Pokušajte objasniti kako ste ovladavali jezikom od početka njegova učenja do danas (npr. koliko je trajalo učenje jezika, jeste li imali prekide u učenju, jeste li primijetili utjecaj nekih čimbenika na učenje, kao što je motivacija, stavovi prema jeziku, strah od jezika; koja je Vaša trenutna kompetencija u tome jeziku).

2. Navedite koliko stranih jezika ste učili prije polaska u školu, tj. u predškolskom uzrastu, koliko u osnovnoj školi, koliko u srednjoj školi, a koliko na fakultetu. S koliko jezika se trenutno služite u govoru i pismu? Slažete li se s hrvatskom obrazovnom jezičnom politikom danas? Objasnite svoj odgovor.

3. Nađite na internetu dva školska kurikulumu za osnovne škole po izboru i dva školska kurikulumu za srednje škole po izboru. Proučite koji strani jezici se nude u školskim kurikulumima kao obavezni, izborni i fakultativni predmeti, te koji su obrazovni i odgojni ishodi kurikulumu.

4. Na sljedećim web stranicama:

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_12_129_2617.html i https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_07_78_1484.html

naći ćete *Odluku o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Češki jezik i kultura u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj (model C)* i *Odluku o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Slovački jezik i kultura u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj (model C)*. Pažljivo pročitajte kurikulumu za češki i slovački jezik, te razmislite o mogućem sadržaju kurikulumu za ruski i ukrajinski jezik (npr. koje bi sastavnice po Vama trebao uključiti, kako bi izgledala programska građa prema stjecanju komunikacijske kompetencije, koje bi međupredmetne teme mogao uključiti).

5. Razmislite! Znete li nekoga tko se služi manjinskim jezikom? Je li ovladavao njime kod kuće ili u školi? Kakvo je njegovo znanje manjinskog jezika s obzirom na jezične djelatnosti – slušanje, govorenje, čitanje i pisanje? U kojoj mjeri se sada koristi tim jezikom?

Dodatna literatura

- Jajić Novogradec, M. (2017). Individualna višejezičnost u kontekstu hrvatskoga obrazovnog sustava. *Studia Polensia VI (1)*, 29-48.
- Jajić Novogradec, M. (2020). Slovenski kao manjinski jezik u hrvatskom obrazovnom sustavu. U: Vogel, J. (ur.) *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo. Obdobja 39*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 253-260.
- Jelaska, Z. (2012). Ovladavanje materinskim i inim jezikom. U: Češi, M., Cvikić, L. i Milović, S. (ur.) *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika. Okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje, 19-33.
- Papa, D. i Omazić, M. (2021). *Jezične politike i jezično planiranje za višejezičnost u Europskoj uniji*. Osijek: Pravni fakultet Osijek.
- Marusenko, M.A. (2014). *Jazykovaja politika Evropejskogo sojuza: institucional'nyj, obrazovatel'nyj i ekonomičeskij aspekty*. Sankt Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo universiteta.
- Schmitt, N. i Rodgers, M.P.H. (2020). *An Introduction to Applied Linguistics*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Zaključne napomene

Uvodno poglavlje sastoji se od nekoliko potpoglavlja bitnih za razumijevanje složenosti procesa ovladavanja inim jezikom. Najprije se predstavlja temeljno nazivlje iz područja ovladavanja inim jezikom u hrvatskoj, engleskoj i ruskoj stručnoj literaturi, a potom uvodi čitatelje u hrvatsku obrazovnu jezičnu politiku, kako s dijakronijskog, tako i sa sinkronijskog gledišta. Predstavljajući modele učenja stranih i manjinskih jezika u hrvatskom obrazovnom sustavu primjećuje se da hrvatski obrazovni sustav u pogledu jezičnog planiranja nudi mogućnost učenja različitih jezika i prema tome potiče razvoj individualne dvojezičnosti i višejezičnosti. Bez obzira na neravnomjernu zastupljenost pojedinih stranih jezika u formalnom obrazovanju, veliko je bogatstvo svakog pojedinca očuvati i svoj manjinski jezik kojim se služi u krugu uže i šire obitelji ili prijatelja, neovisno o njegovom receptivnom ili produktivnom znanju tog jezika. Sljedeće poglavlje uvodi nas u središnju temu udžbenika koja se odnosi na različite psiholingvističke procese u ovladavanju inim jezikom, a u fokusu interesa su međujezični utjecaji.